

Huono-osaisuus sosiaalityössä -
Sosiaalityön keinoilla huono-osaisuutta vastaan

Laura Moilanen
Kandidaatin tutkielma
Sosiaalityö, yhteiskuntatieteet
Jyväskylän avoin yliopisto
Kevät 2022

Tiivistelmä

Laura Moilanen

Sosiaalityö

Kandidaatin tutkielma

Jyväskylän avoin yliopisto

Ohjaaja: Maarit Engman

Kevät 2022

Sivumäärä: 26

Tämä kandidaatin tutkielma on kirjallisuuskatsaus, jolla pyrin löytämään sosiaalityön keinoja huono-osaisuuden helpottamiseen yksilöiden ja yhteiskunnan tasolla. Tutkielmassani pohdin huono-osaisuutta monien eri teemojen kautta ja jokaisen teeman kohdalla tuon esiin myös sosiaalityöhön liittyvää näkökulmaa. Pyrin löytämään ratkaisuvaihtoehtoja eri teemoihin liittyen. Huono-osaisuus on vahvasti sosiaalityöhön liittyvä asia, sillä sitä löytyy kaikilta sosiaalityön toiminta-alueilta, kuten aikuissosiaalityöstä, lapsi- ja perhesosiaalityöstä ja vammaissosiaalityöstä. Huono-osaisuus on teemana hyvin laaja, joten kaikkia mahdollisia sen eri osa-alueisiin liittyviä tekijöitä tutkielmani ei kata.

Tutkielmani on toteutettu kirjallisuuskatsauksena yliopiston ohjeiden mukaisesti. Aineisto koostuu useammasta eri teoksesta, erilaisista THL:n ja vastaavien julkaisuista sekä tieteellisistä artikkeleista. Aineistoja valitessa pyrin tuoreuteen ja siihen, että aineistot ovat vertaisarvioituja tai muuten luotettavaksi katsottavia.

Työssäni on johdannon lisäksi teoriaosuus, selvitys siitä, mikä on kirjallisuuskatsaus sekä aineiston keruun läpikäynti ja tutkimuskysymyksen asettelu. Varsinainen kirjallisuuskatsaus koostuu kahdesta eri pääluvusta, joiden teemoja ovat työttömyys, päihde- ja mielenterveysongelmat, syrjäytyminen ja syrjäyttäminen, politiikka, rakenteelliset ongelmat sosiaalityössä, köyhyys ja köyhyystietoinen sosiaalityö sekä taloussosiaalityö. Tutkielmani eri luvuissa käsittelen sosiaalityön keinoja eri teemoihin liittyen, jokaisessa luvussa etsin ratkaisua siis kyseistä teemaa koskeviin ongelmiin. Viimeisenä osana on pohdinta, jossa käyn läpi tutkielmaani ja peilaan sitä työhöni sosiaalialalla.

Asiasanat: huono-osaisuus, eriarvoisuus, köyhyys, sosiaalityö, rakenteellinen sosiaalityö, köyhyystietoinen sosiaalityö

Sisältö

1. Johdanto	4
2. Huono-osaisuus, eriarvoisuus ja sosiaalityö	6
2.1. Huono-osaisuus	6
2.2. Eriarvoisuus	9
2.3. Sosiaalityö ja rakenteellinen sosiaalityö	10
3. Tutkimuksen toteuttaminen	12
3.1. Kirjallisuuskatsaus	12
3.2. Tutkimuskysymys ja sen asettelu	13
3.3. Aineiston kerääminen, rajaaminen ja esittely	14
4. Huono-osaisuuteen liittyvät tilanteet ja sosiaalityö	16
4.1. Työttömyys	17
4.2. Mielenterveys- ja päihdeongelmat	18
4.3. Syrjäytyminen ja syrjäyttäminen	20
4.4. Poliitikka ja sen vaikuttavuus	21
4.5. Rakenteelliset ongelmat sosiaalityössä	23
5. Köyhyys ja sosiaalityö	24
5.1. Köyhyys	25
5.2. Köyhyystietoinen sosiaalityö	26
5.3. Taloussosiaalityö osana rakenteellista sosiaalityötä	28
6. Pohdinta	29
Lähteet	32

1. Johdanto

Käsittelen työssäni eriarvoisuutta ja huono-osaisuutta sekä sosiaalityön keinoja, joilla siihen voidaan vaikuttaa. Olennainen osa huono-osaisuutta on huonotuloisuus, jota erityisesti kansainvälisissä aineistoissa kuvataan termillä köyhyys. Vaikka köyhyys ei ole sama asia kuin huono-osaisuus, liittyy suomalaiseen huono-osaisuuteen köyhyys hyvin vahvasti. Suomalainen köyhyys ei myöskään ole sama asia kuin köyhyys jossakin toisessa valtiossa, mutta yhtymäkohtiakin löytyy. Köyhyys oli matalimmillaan Suomessa vuonna 1993 (6,4% väestöstä), jonka jälkeen köyhien määrä on lähtenyt nousuun ollen vuonna 2008 13,3% väestöstä. (Melin & Blom 2011, 197.)

Kerron työssäni useista eri teemoista, jotka vaikuttavat huono-osaisuuteen ja eriarvoisuuteen. Pelkästään hyvien lähteiden löytämiseksi jouduin pilkkomaan aiheeni pienempiin osiin, kuten köyhyyteen, työttömyyteen ja päihdeongelmiin sekä tekemään hakuja monia eri termejä sosiaalityön käsitteeseen yhdistäen. Kaikista edellä mainitsemistani asioista olisi voinut tehdä omankin kirjallisuuskatsauksen, mutta mitään niistä ei voinut jättää käsittelemättä, sillä kaikki ne liittyvät vahvasti huono-osaisuuteen. Kirjallisuuskatsaukseni onkin yleiskatsaus huono-osaisuuteen ja sen merkityksiin ja muotoihin sekä mahdollisiin sosiaalityön keinoihin, joilla siihen voidaan vaikuttaa. Tutkielmani teoriaosuudessa avaan käsitteitä huono-osaisuus, eriarvoisuus, sosiaalityö ja rakenteellinen sosiaalityö. Ne ovat tutkielmani olennaisimmat asiat, joiden varaan koko varsinainen tutkimusosuus rakentuu.

Pyrin pohtimaan huono-osaisuuden ja eriarvoisuuden teemaa sosiaalityön näkökulmasta. Jokaisessa luvussa, jossa käsittelen tiettyä teemaa, kuten esimerkiksi työttömyyttä, tuon esiin myös sosiaalityön keinoja. Nostan tutkielmassani esiin myös epäonnistumisia, jotka voivat liittyä niin yksittäisen sosiaalityöntekijän toimintaan kuin rakenteisiin. Myös vallalla oleva politiikka voi osaltaan vaikuttaa tilanteisiin, joissa ihminen ei saa apua ongelmiinsa. Yhteiskunta ja sosiaalityö kytkeytyvät vahvasti toisiinsa ja tulevaisuudessa jopa enenevässä määrin, kuten Närhi & Matthies (2018) sekä Pohjola (2019, 326) kertovat.

Lopuksi pohdin huono-osaisuutta lähteideni ja työkokemukseni kautta. Oma näkökulmani aiheeseen on tullut vahvasti työelämästä, jossa olen kohdannut niin lapsia, nuoria kuin aikuisiakin monenlaisista lähtökohdista ja elämäntilanteista. Työttömyyden teema on tekstissäni tärkeässä

roolissa, sillä työni pitkäaikaistyöttömien kanssa on antanut ymmärtää, kuinka suuressa roolissa merkittävä tekeminen ihmisen elämässä on. Vanhempien työmarkkina-asema vaikuttaa myös lasten asemaan, jolloin vanhempien työttömyys voi heikentää myös lasten mahdollisuuksia koulutuksen ja työllistymisen osalta. Tällöin perheen ongelmat ovat jo ylisukupolvisia. Sosiaalista liikkuvuuttakin tapahtuu, jolloin huono-osaisuuden kierre voi katketa. Mahdollisuuksien tasa-arvo onkin yhteiskunnan keino, jolla huono-osaisuuteen voidaan suoraan vaikuttaa. Suomessa yksilöiden mahdollisuuksia tasataan esimerkiksi laadukkaalla varhaiskasvatuksella ja perusopetuksella sekä maksuttomalla toisen ja korkea-asteen koulutuksella. Myös tuloeroja pyritään tasaamaan, (Kallio, Hautala & Erola 2020, 178-179) mutta sen riittävydestä voidaan olla montaa mieltä.

Huono-osaisuuteen liittyy monenlaisia sosiaalisia ongelmia, kuten koulutustaso, köyhyys, toimeentulotuen asiakkuus ja varhainen vanhemmaksi tuleminen. Kaikilla näillä on taipumus myös siirtyä sukupolvelta seuraavalle. Vanhempien huono-osaisuus vaikuttaa siihen, millaisen polun lapsi elämässään valitsee. Huono-osaisten perheiden lapsista harvempi päätyy korkeakouluun, vaikka kognitiivisissa kyvyissä ei olisi eroa hyväosaisten perheen verrokkiin nähden. (Kallio, Hautala & Erola 2020, 180-181.)

Tutkielmassani nostan esille huono-osaisuuden ylisukupolvista siirtymää myös muiden teemojen, kuten päihde- ja mielenterveysongelmien kautta. Huono-osaisuutta ja siihen liittyviä tekijöitä on syytä tutkia, jotta huono-osaisten ihmisten tilannetta saataisiin parannettua. Näkemykseni mukaan pitkällä tähtäimellä yksilön tilanteen paraneminen tulee myös yhteiskunnalle halvemmaksi. Olennaisinta olisi mielestäni tutkia juuri niitä huono-osaisia, jotka ovat onnistuneet nostamaan elintasoaan, jotta heidän kokemustensa kautta voitaisiin löytää tehokkaita tapoja auttaa myös muita. Tässä kirjallisuuskatsauksessa niin laajan tutkimuksen toteuttaminen ei kuitenkaan ollut mahdollista.

2. Huono-osaisuus, eriarvoisuus ja sosiaalityö

2.1. Huono-osaisuus

Huono-osaisuus voidaan määritellä hyvin monella tavalla eikä yhtä yksiselitteistä määritelmää ole. Yleensä huono-osaisuuteen liittyy kuitenkin hyvinvointivajeita ja niiden kasautumista samalle yksilölle tai yhteisölle. Kun yksilö tai perhe kärsii hyvinvointivajeesta, heillä on puutetta joko aineellisista tai aineettomista resursseista tai niistä molemmista. Hyvin usein puutetta on sekä aineellisista että aineettomista hyödykkeistä, sillä toisen puute heikentää myös kykyä ja mahdollisuuksia toisen osalta. Esimerkiksi rahan puute voi kaventaa sosiaalisia ympyröitä, jos yksilöllä ei ole varaa esimerkiksi matkustaa ystävien tai sukulaisten luokse kylään. Tällöin hyvinvointivaje rajoittaa ihmisen mahdollisuutta aktiiviseen toimijuuteen siinä yhteiskunnassa, missä hän elää. (Kallio & Hakovirta 2020, 9.)

Huono-osaisuutta ajateltaessa siihen liitetään yleensä juurikin taloudellisia ongelmia, kuten köyhyyttä, niukkuutta, ylivelkaantumista ja näiden yhdistelmiä. Usein huono-osaisuuteen kuuluu myös edellä mainittujen ongelmien pitkittyminen, sillä hetkellinen taloudellinen notkahdus ei välttämättä vielä rajoita yksilön mahdollisuuksia täysipainoiseen elämään. (Kallio & Hakovirta 2020, 9.) Ongelmia voi alkaa muodostua esimerkiksi siinä vaiheessa, kun kodinkoneet, vaatteet, kulkuvälineet ynnä muut kaipaavat uusimista tai huoltamista eikä siihen ole varaa. Huonotuloisen voi siis pärjätä vanhoilla, riittävien tulojen aikana hankkimillaan resursseilla pitkäänkin, ennen kuin huonotuloisuudesta tulee huono-osaisuutta.

Huono-osaisuus ei tarkoita pelkkää taloudellista niukkuutta. Huono-osaisuus pitää sisällään esimerkiksi sosiaalisia ja terveydellisiä asioita, joista huolehtimiseen yksilön tai yhteisön resurssit eivät syystä tai toisesta riitä. Tällöin näissä elämän osa-alueissa ilmenee selkeitä puutteita, kuten mielenterveysongelmia, sairauksia, yksinäisyyttä ynnä muuta. Usein myös elinolot ovat heikot ja sosiaalinen toiminta rajoittunutta. Huono-osainen yksilö ei tavallisesti enää pysty kontrolloimaan omaa elämäänsä riittävästi vaan hänen tilanteensa määritellään ulkoa päin. (Kallio & Hakovirta 2020, 9-10.) Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi sellainen, missä yksilö ei kykene pitämään huolta asunnostaan ja saa hädän. Hän ei kuitenkaan itsenäisesti kykene hankkimaan uutta asuntoa vaan päätyy kadulle. Mahdollisesti asunto järjestyy, mutta silloinkin esimerkiksi sosiaalitoimen

avustuksella eikä yksilö tällöin pysty juurikaan vaikuttamaan asunnon sijaintiin tai kuntoon vaan hänen on otettava vastaan se, minkä yhteiskunta järjestää.

Huono-osaisen yksilön toimintakyky voi olla pahastikin rajoittunutta, mikä vaikuttaa elämän laatuun merkittävästi. Laadullisesti huono-osaisen yksilön elämä poikkeaa ns. keskivertokansalaisen elämästä sitä enemmän mitä syvempää huono-osaisuus on. Elämänlaatu, elämäntapa ja elintaso ovat silloin erilaiset verrattuna suurimpaan osaan väestöstä. (Kallio & Hakovirta 2020, 10-11.) Omien, työssä tekemiäni havaintojen pohjalta huono-osaisten perheiden elämässä näkyy esimerkiksi ahdas asuminen, harrastusten puute, ruoka-avun vastaanottaminen, autottomuus, lasten keskivertoa huonompi koulumenestys sekä vanhempien työttömyys. Autottomuus on ongelma siksi, että seudulla, jossa asun, etäisyydet ovat pitkiä, eikä esimerkiksi halvimpaan ruokakauppaan tai edes terveyskeskukseen useinkaan pääse ilman autoa. Tämä johtaa siihen, että syrjässä asuvat ihmiset kärsivät myös terveydellisistä puutteista, kun lääkäri- ja hammashoitolakäynnit jäävät välistä. Huono-osaisuus on siis laaja käsite ja siihen kietoutuu hyvin monenlaisia asioita, jotka liittyvät toisiinsa ja huonontavat jokainen osaltaan juurikin elämänlaatua ja sitä, millaiseksi ihminen elämänsä kokee.

Myös Saari (2015, 35) liittyy teoksessaan huono-osaisuuteen tulojen niukkuuden. Saaren (2015, 35-37) mukaan huono-osaisuuteen liitetään usein erilaiset sosiaaliset etuudet, kuten asumis-, toimeentulo- ja työmarkkinatuki. Varmasti onkin totta, että huono-osaisten tulot kertyvät usein erilaisista etuuksista. Nykyaikana asuminen on kuitenkin kallistunut varsinkin kaupunkiseuduilla ja se voi johtaa myös työssäkäyvien huono-osaisuuteen. Ei ole ollenkaan tavatonta, että nykyisin myös työssäkäyvä saa asumistukea asumismenojensa kattamiseen, kun palkkatulot eivät yksin riitä. Huono-osainen voi siis olla myös työssäkäyvä ihminen, jos hänen työstä saamansa palkka ei riitä kohtuulliseen elintasoon ja olennaisten menojen kattamiseen. Tällainen tilanne voi olla myös suuri riski ylivelkaantumiselle, kun palkkatulojen pienuutta yritetään paikata velkaa ottamalla.

Huono-osaisimpien ihmisten tuloista huomattava osa menee ravintoon, kun vauraampien kohdalla näin ei ole. Tällöin puhutaan kulutusrakenteesta, joka on myös yksi huono-osaisuuden mittari. Suurimmat menoerät huono-osaisilla ovat ruoka ja asuminen. Tulojen kasvaessa suhteellinen osuus näihin menoihin käytettävistä summista pienenee. Kaikkein suurituloisimmilla asumis- ja ruokamenot ovat vain noin kymmenesosa kokonaistuloista, jolloin 90% tuloista jää muuhun käyttöön. (Saari 2015, 36.) Erityisesti asumismenojen osuus ihmisten kulutusmenoista on kasvanut

viimeisen kolmenkymmenevuoden aikana, sillä kasvua on tapahtunut 14 prosenttiyksikköä tuona aikana. Myös suurituloiset käyttävät asumiseen noin 40% tuloistaan, mutta ruokamenot ovat suhteellisesti paljon vähäisemmät kuin pienituloisilla. ([stat.fi](#).) Suurituloisten suuret asumismenot voivat kuitenkin olla täysin vapaaehtoisia, sillä suuret tulot mahdollistavat myös isomman asunnon kalliimmalta alueelta.

Saari (2015, 37) kertoo teoksessaan deprivatiomittaristosta, jolla mitataan erilaisia resurssivajeita, joiden pohjalta huono-osaisuutta voidaan tarkastella. Tällaisia konkreettisi vajeita voivat olla esimerkiksi ruokavalion tai vaatteiden puute, mutta myös sosiaaliset vajeet kuuluvat mittaristoon. Tällöin voidaan tarkastella erilaisia sosiaaliseen elämään liittyviä tilanteita, kuten työttömyyttä tai yhteisön jäsenyyttä. Nykyisin tähän mittaristoon kuuluu myös teknologiaan liittyviä asioita, kuten matkapuhelimet ja internet. (Saari 2015, 37-38.) Tämä kytkeytyy hyvin yhteen Kallion & Hakovirran (2020, 10-11) teoksessa esiin tuotuun elämänlaadun mittaamiseen, sillä sosiaaliset tekijät kuten myös teknologia ovat nykyaikana olennainen osa ihmisen elämää. Internetyhteyden puute voi olla varsin selkeä merkki huono-osaisuudesta nyky-yhteiskunnassa, jossa lähes kaikki tapahtuu verkon välityksellä. Resurssivaje teknologiaan liittyen voi olla myös ihmisen kyvyissä käyttää teknologiaa, mikä voi merkittävästi heikentää elämänlaatua, kun esimerkiksi kaikki etuudet tulisi hakea itsenäisesti netissä.

Suhteellisen deprivatiion käsitteen on luonut Peter Townsend ja hän pyrki tämän käsitteen avulla analysoimaan suhteellista köyhyyttä. Townsend pyrki käsitteellään tuomaan esiin huono-osaisuuteen liittyviä sosiaalisia puolia. Myös käytössä olevien varojen vertaaminen ympärillä olevaan yhteiskuntaan on osa Townsendin deprivatiomittaristoa. Hän siis näki yksilön käytössä olevat resurssit sen kautta, miten ne riittävät siinä yhteiskunnassa, jossa yksilö tosiasiasa elää ja millaisen elämän ne hänelle tarjoavat. (Haapa-aho 2018, 15-16.) Haapa-ahon (2018, 15-18) deprivatiosta kertova teksti täydentää Saaren (2015, 37) teoksen käsitystä deprivatiosta ja siitä, miten sitä voidaan hyödyntää huono-osaisuuden mittarina.

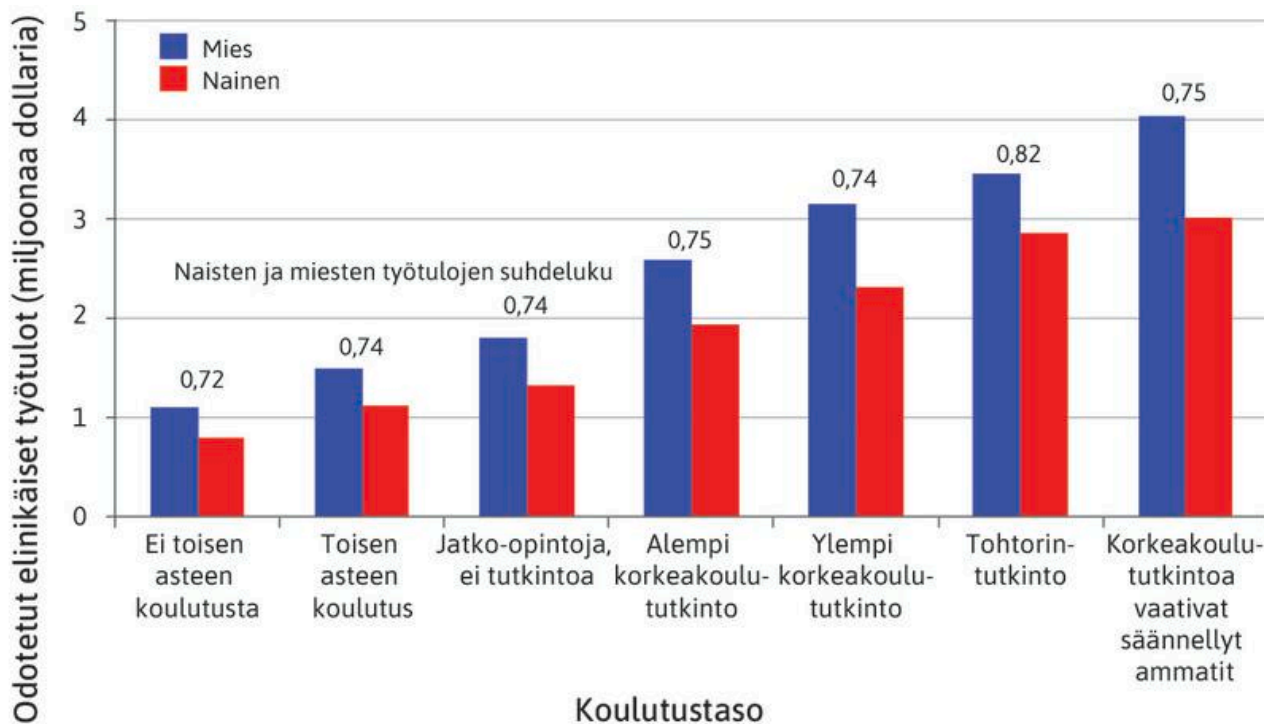
2.2. Eriarvoisuus

Eriarvoisuus on osa huono-osaisuutta (Kallio & Hakovirta 2020, 12). Yksiselitteinen eriarvoisuuden määrittely on vaikeaa, sillä se on sekä yhteiskunnallinen että kulttuurillinen ilmiö, joka ilmenee eri tavoin ympäri maailman. Eriarvoisuuteen liittyy samoja asioita kuin huono-osaisuuteenkin, mutta myös laajempia kokonaisuuksia. Esimerkiksi henkilökohtainen vapaus, yksilön arvostus ja kunnioittaminen sekä terveys ja kuolleisuus ovat tekijöitä, joilla eriarvoisuutta voidaan havainnoida. (Therborn 2014, 7-9.) Saaren, Eskelisen ja Björklundin (2020, 13-15, 17) mukaan myös huono-osaisuuteen liittyy oman elämäntilanteen kokeminen epäreiluksi ja puutteelliset mahdollisuudet elää arvostamallaan tavalla. Myös tulojen niukkuus kaventaa henkilökohtaista vapautta ainakin siltä osin, ettei yksilö pysty tekemään valintoja, joilla voisi vaikuttaa vaikkapa omaan terveyteensä. Samaa kertovat myös Kallio & Hakovirta (2020, 9).

Therborn (2014, 9) jakaa teoksessaan eriarvoisuuden neljään eri resurssiin. Näitä resursseja ovat tulot, varallisuus, koulutus ja valta. Niiden jakaantuminen epätasa-arvoisesti kansalaisten välillä synnyttää eriarvoisuutta. Kuten huono-osaisuuteen, myös eriarvoisuuteen liittyy ylisukupolvinen siirtyminen. Vanhempien erilaiset elämäntilanteet voivat siis vaikuttaa lasten henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin, millä taas voi olla pitkällisiä seurauksia lasten omaan tulevaisuuteen. Eriarvoisuus on erilaista Suomessa ja muissa länsimaissa kuin kehitysmaissa. Kehitysmaissa eriarvoisuus näkyy tosiasiallisena ravinnon puutteena ja absoluuttisena köyhyytenä. Länsimaissa eriarvoisuus voi näkyä esimerkiksi työttömyytenä, ulkopuolisuutena ja stressaavina vaatimuksina. (Therborn 2014, 13, 18, 24-31.) Omassa työssäni olen nähnyt esimerkiksi työllistymisen vaikeuden. Toiset löytävät helposti työn tai opiskelupaikan, mutta toiset eivät yrityksistä huolimatta pääse osallisiksi. Yksilöt ovat siis eriarvoisessa asemassa jo persoonallisten ominaisuuksiensa vuoksi, mikä taas voi lannistaa yksilöä ja syventää eriarvoisuutta entisestään.

Kuten huono-osaisuuteen (Kallio & Hakovirta 2020, 12), myös eriarvoisuuteen liittyy köyhyys, matala koulutustaso ja terveydelliset ongelmat. Therbornin (2014, 20-22) mukaan koulutustaso vaikuttaa terveyteen siten, että pitempi koulutus ennustaa pienempää sairastavuutta. Matala koulutustaso aikaistaa sairastumista esimerkiksi sydän- ja verisuonitauteihin sekä diabetekseen 5-15 vuodella. Lisäksi köyhyys ja matala koulutustaso ennustavat kuolemista muita nuorempana. Näin ollen huono-osaisuus ja eriarvoisuus voidaan nähdä hyvin vahvasti toisiinsa liittyvinä käsitteinä,

jotka voivat vaikuttaa niistä kärsivien ihmisten elämään haitallisesti ja pitkään. Seuraavassa taulukossa on kuvattu koulutusasteen vaikutusta ihmisten työtuloihin. Taulukossa on huomioitu myös sukupuolten väliset erot, mikä kertoo naisten olevan yhä edelleen heikommassa asemassa ansiotulojen osalta miehiin verrattuna.

Kuva 2. CORE-työryhmän verkkojulkaisu vuodelta 2010.

2.3. Sosiaalityö ja rakenteellinen sosiaalityö

Suomessa sosiaalityö on kuntien tuottamaa palvelua. Sosiaalityötä tehdään yhteistyössä monien eri toimijoiden, kuten erilaisten järjestöjen ja yhdistysten, TE-palveluiden, nuorisotyön ja terveyspalveluiden kanssa. Perimmäisenä sosiaalityön tarkoituksena voidaan pitää heikoimmassa asemassa olevien auttamista. Heikoimmassa asemassa olevat voivat olla yksittäisiä henkilöitä, perheitä, ryhmiä tai yhteisöjä. Myös yhteiskunnallisuus liittyy sosiaalityöhön, sillä sosiaalityön keinoin pyritään edistämään yhteiskunnan oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa. (Saikkonen ym. 2015, 12-13.)

Sosiaalityö määritellään rakenteelliseksi silloin, kun sen tarkoitus on vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Tarkoituksena voi olla yleisesti parantaa ihmisten elinoloja, jolloin myös yksittäiset ihmiset hyötyvät siitä. Sosiaalihuoltolaissa (710/1982) on määritelty kuntien velvollisuudeksi kehittää sosiaalisia oloja ja poistaa sosiaalisia epäkohtia. Sosiaalityöntekijän tehtävä rakenteellisessa sosiaalityössä onkin nähdä yhteydet asiakkaiden tilanteiden ja paikallisten yhteisöjen tai yhteiskunnan välillä ja kertoa havainnoistaan päätöksentekijöille. Lopulta tällä tavalla pitäisi saada asiakkaiden ongelmia vähennettyä. (Ahvenus 2012, 298-299.) Myös Saikkonen, Blomgren, Karjalainen ja Kivipelto (2015, 12-13) kertoivat tutkimuksessaan sosiaalityön pyrkimyksestä yhteiskunnan oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon edistämiseen, mikä on vahvasti rakenteellista toimintaa. Huono-osaisuus ja sen ylisukupolvisuus voidaan hyvin nähdä rakenteellisena ongelmana, jolloin ratkaisuja tulisikin hakea laajemmista konteksteista kuin yksittäisten sosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksista.

Rakenteellinen sosiaalityö voidaan Kannasojan (ym. 2022, 39-40) mukaan jaotella neljään osaan. Näitä osia ovat strategiatyö, tietotyö, inklusiotyö sekä oikeudenmukaisuustyö. Tietotyön tarkoituksena on luoda perusta sosiaalityölle, sillä koko toiminnan ja sen kehittämisen tulee perustua analysoituun tietoon. Strategiatyöllä taas pyritään vaikuttamaan siihen, miten hyvinvointipalveluita ja sosiaalityötä voidaan suunnitelmallisesti kehittää. Strategiatyössä tarvitaan yhteistyötä kansalaisten, järjestöjen ja eri ammattiryhmien välillä, jotta kehittäminen on tosiasiasa mahdollista. Strategiatyön tarkoituksena on vaikuttaa myös niihin instituutioihin, joissa sosiaalityöntekijät itse toimivat.

Inklusiotyöllä pyritään lisäämään kansalaisten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Sosiaalista tukea tarjoavat yhteisöt ovat inklusiotyön keskiössä. Inklusiotyö tapahtuu kasvokkain vuorovaikutuksessa sosiaalityöntekijän ja muiden toimijoiden, kuten asiakkaiden tai monialaisten yhteistyökumppaneiden välillä. Oikeudenmukaisuustyöllä tarkoitetaan nimensä mukaisesti sosiaalisten oikeuksien edistämistä. Oikeudenmukaisuustyö ei välttämättä ole erityisen näkyvää, sillä sen avulla pyritään vaikuttamaan arvoihin ja asenteisiin. Näiden neljän erilaisen toiminnan tarkoituksena on lopulta vähentää eriarvoisuutta ja siten parantaa kansalaisten hyvinvointia. (Kannasoja ym. 2022, 40.)

Rakenteellisen sosiaalityön perimmäinen tarkoitus on saada aikaan laaja-alaisia muutoksia yhteiskunnan sosiaalisissa rakenteissa. Myös rakenteet voidaan jakaa tasoihin, joita THL:n raportissa eritellään kolme. Ensimmäisenä on perusrakenne, joka muodostuu arvoista, ideologioista ja uskomusjärjestelmistä. Toisena tasona ovat sosiaaliset instituutiot, joihin kuuluvat esimerkiksi sosiaali- ja terveystalvet. Kolmas taso on sosiaalisten suhteiden muodostama. Rakenteellisella sosiaalityöllä pitäisi pystyä vaikuttamaan kaikkiin kolmeen rakenteiden tasoon, jotta sosiaalinen muutos on mahdollinen. (Kannasoja ym. 2022, 40.)

3. Tutkimuksen toteuttaminen

3.1. Kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on kerätä yhteen ja käydä analyttisesti ja arvioivasti läpi tutkimuskysymykseen liittyvää aiempaa tutkimusta ja tieteellistä kirjallisuutta. Kirjallisuuskatsauksen teoriaosuudessa avataan asiaan kuuluvasti aiheeseen liittyvää käsitteistöä ja omassa luvussa kerrotaan tarkemmin tutkimuskysymyksestä sekä siihen liittyvästä tiedonkeruuprosessista. Teoriaosuudessa ja muissa luvuissa ennen varsinaista tutkimusosuutta tuodaan näkyväksi kirjoittajan omaa näkökulmaa ja tutkimuksen merkitystä. Kirjallisuuskatsauksen ei ole tarkoitus olla pelkkä tiivistelmä olemassa olevasta materiaalista vaan tarkoitus on olemassa olevien lähteiden kautta löytää jotakin uutta. Kirjallisuuskatsauksen on hyvä sisältää kriittistä pohdintaa ja eri lähteiden antamien vastausten vertailua toisiinsa. (Kirjastotuutori.fi, scribbr.fi)

Kirjallisuuskatsauksessa kirjoittaja käy vuoropuhelua eri lähteiden ja omien näkemystensä kanssa. Tutkimuskirjallisuuteen tukeutuva teoriatausta tai työn teoreettinen viitekehys ovat myös tapoja kuvata kirjallisuuskatsausta. Kirjoittajan tehtävänä on asettaa tutkimuskysymys, etsiä siihen vastaavat lähteet ja käydä vastauksia analyttisesti ja metodologisesti läpi. Tärkeää kirjallisuuskatsauksessa on osata valita tieteellisesti hyväksyttäviä lähteitä, jotta katsauksen kirjoittamisessa ylipäättään on järkeä. Kaikkea aineistoa ei tarvitse lukea kokonaan läpi, vaan lähteistä on viisasta lukea ensiksi johdanto ja yhteenveto, mistä saa hyvän käsityksen siitä onko lähde relevantti. (Kirjastotuutori.fi, scribbr.fi)

Oleennaista kirjallisuuskatsauksessa on osata rajata oma tutkittava aihe ja siihen liittyvä ongelma mahdollisimman tarkasti. Tämä helpottaa tiedonhakua ja relevanttien lähteiden löytämistä. Myös tutkimuskysymykseen vastaaminen on helpompaa ja sujuvampaa, kun rajausta on selkeä. (Kirjastotuutori.fi, scribbr.fi.) Omassa kirjallisuuskatsauksessani tutkimusongelman muodostaminen ja aiheen rajaaminen aiheutti haasteita, mikä osaltaan vaikeutti koko tutkimuksen tekemistä. Tämä kirjallisuuskatsaus antaa kuitenkin monipuolisen käsityksen suomalaisesta huono-osaisuudesta ja niistä keinoista, joita sosiaalityöllä on siihen liittyen käytettävissään. Pystyn työstämään tätä kirjallisuuskatsausta eteen päin mahdollisessa tulevassa gradussani.

3.2. Tutkimuskysymys ja sen asettelu

Kirjallisuuskatsaukseni varsinainen tutkimuskysymys on yksinkertaisesti se, miten huono-osaisuus näkyy yhteiskunnassa ja mitä sille voidaan sosiaalityön keinoin tehdä. Toisena kysymyksenä pohdin rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyviä keinoja ja menetelmiä ratkaisuna huono-osaisuuteen. Lähestyn tutkimuskysymyksiäni eri lähteiden kautta siten, että pyrin tuomaan sosiaalityön ja erityisesti rakenteellisen sosiaalityön näkökulmaa esille. Pohdin huono-osaisuuteen liittyviä ratkaisukeinoja rakenteiden kautta, sillä usein ongelmat ovat syvemmällä kuin yksittäisissä ihmisissä. Rakenteellinen sosiaalityö on tärkeä osa tutkielmaani, sillä se vaikuttaa keinolta, jolla huono-osaisuuteen tosiasiallisesti voitaisiin vaikuttaa. Tarjoan rakenteellista sosiaalityötä yhdeksi ratkaisuksi, mutta käsittelen myös keinoja, joilla pyritään vaikuttamaan yksittäisten asiakkaiden tilanteisiin parantavasti. Yhtenä olennaisena teemana kirjallisuuskatsauksessani on myös köyhyystietoinen sosiaalityö, jota ei kuitenkaan ole laajemmin tutkittu Suomessa.

Tutkimusmenetelmänä käytän kirjallisuuskatsausta, jonka keinoin nivon yhteen aiempien tutkimusten tuloksia. Pyrin löytämään tutkielmaani uusia näkökulmia yhdistelemällä eri lähteiden antia ja tuon niitä esiin erityisesti pohdinta-osiossa, jossa myös työkokemukseni tuoma tieto tulee esiin. Käyttämäni lähteet sisälsivät myös ihmisten kokemuksia huono-osaisuudesta, minkä kautta asiakkaiden todellisuus avautuu paremmin. Jonkin verran pohjaan tutkimukseni tuloksia myös näihin asiakaskokemuksiin. Mielestäni sosiaalityön keinojen kehittämistä pitäisikin lähestyä huono-osaisten omien kokemusten kautta, jotta todella päästäisiin käsiksi siihen, minkä asiakkaat itse

kokevat vaikuttavaksi. Tämä on olennainen osa myös rakenteellista sosiaalityötä, jossa asiakkaiden kautta saatava tieto saatetaan myös päättäjille tiedoksi.

Aineiston rajaaminen oli minulle hieman haastavaa, sillä huono-osaisuus ja eriarvoisuus ovat laajoja kokonaisuuksia, joihin liittyy monia eri tekijöitä ja käsitteitä. Työssäni syyllistyn jossain määrin poukkoilevuuteen, sillä niin monet eri tekijät liittyvät huono-osaisuuteen ja sosiaalityöhön. Myös rakenteellisen sosiaalityön käyttäminen ratkaisukeinona huono-osaisuuteen vaatisi enemmän perehtymistä kattavamman katsauksen aikaansaamiseksi, sillä sitäkin voidaan toteuttaa monella eri tavalla. Kirjallisuuskatsaukseni onkin vasta pintaraapaisu siitä, miten sosiaalityö, sen rakenteelliset ulottuvuudet sekä huono-osaisuus ja eriarvoisuus liittyvät toisiinsa ja miten sosiaalityön keinoilla voidaan huono-osaisuuteen vaikuttaa. Tärkeää olisi päästä haastattelemaan sosiaalityöntekijöitä ja kysyä heiltä suoraa, millaisia keinoja ja menetelmiä he ovat käyttäneet huono-osaisten asiakkaiden auttamiseksi ja kokevatko he itse voivansa tehdä rakenteellista sosiaalityötä laajempien kokonaisuuksien muuttamiseksi.

3.3. Aineiston keräämien, rajaaminen ja esittely

Aloitin aineistoon perehtymisen lukemalla teokset Raskas perintö: Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa sekä Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus, joiden pariin päädyin aineopintojeni aikana. Näistä teoksista sain käsityksen huono-osaisuudesta Suomessa. Nämä teokset toimivat myös varsinaisena tutkimusaineistonani. Teoksista löysin sanoja, käsitteitä ja teemoja, joiden avulla pystyin helposti lähestymään aiheitani muissa hakukanavissa. Yksi merkittävimpiä e-aineistoja, jonka löysin oli Saikkosen, Blomgrenin, Karjalaisen ja Kivipellon vuonna 2015 julkaisema tutkimus nimeltä Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta?. Tämän lähteen avulla pääsin käsittelemään sosiaalityötä ja huono-osaisuutta sitä ajatellen, että mitä annettavaa sosiaalityöllä on huono-osaisille.

Pääasiallisesti tein hakuni Jyväskylän yliopiston kirjaston haulla, jonka kautta päädyin myös muille sivustoille. Etsin kirjaston haulla kaikkia mahdollisia aineistoja: teoksia, e-aineistoja, kansainvälisiä e-aineistoja ja kotimaisia artikkeleita. Teokset, jotka löysin, lainasin Lapin kirjaston kautta. Edellä

mainittujen kahden teoksen lisäksi löysin esimerkiksi seuraavat teokset: Riippuvuus perheessä, Suomalaisten hyvinvointi 2018 sekä Huono-osaiset. Kertomuksia yhteiskunnan pohjalta.

Yliopiston haun kautta päädyin myös muille sivustoille, joissa hakuja pystyi tekemään. Löysin hyviä artikkeleita esimerkiksi Yhteiskuntapolitiikka-lehden hakukenttää käyttämällä. Yliopiston kirjaston haulla löysin myös valtioneuvoston kanslian julkaisun, Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportin vuodelta 2018. Löysin myös THL:n vuonna 2022 julkaiseman rakenteellista sosiaalityötä käsittelevän raportin Jyväskylän yliopiston kirjaston kautta. Pyrin kaikissa aineistoissani tuoreuteen. En siis juurikaan hyväksynyt yli 10 vuotta vanhoja julkaisuja lähteikseni, mutta se oli toisaalta mahdollista vain siksi, että tuoreitakin lähteitä löytyi hyvin. Joitakin kelvollisia, vähän vanhempiakin lähteitä toki löysin, mutta niihin viitataan vain silloin, jos tuoreempaa lähdetä en kohtuudella saanut käyttööni.

Tein uusia hakuja jatkuvasti työni edetessä. Sain usein uusia ajatuksia, jotka vaativat uuden tiedon hankkimista. Joskus hylkäsin aiemmin löytämiäni lähteitä ja jatkoinkin työtäni uuden lähteen antamaan suuntaan. Näin kävi erityisesti siinä kohtaa, kun löysin tutkimuskysymykseeni potentiaalisen vastauksen rakenteellisesta sosiaalityöstä. Hakusanoina käytin monenlaisia eri variaatioita. Suomenkielisiä hakuja tehdessäni yhdistelin muun muassa seuraavia sanoja: sosiaalityö, huono-osaisuus, köyhyys, ylisukupolvisuus, eriarvoisuus ja rakenteellinen sosiaalityö. Englanninkielisiä hakuja tein samoin kuin suomalaisiakin ja käytin hakusanoina muun muassa social work, poverty, disadvantage, structural social work, inequality ja social stratification. Englannin kielisiä hakuja tehdessäni törmäsin termiin poverty-aware social work, mikä avasi mahdollisuuden erilaisiin hakuihin ja tosiasiallisiin keinoihin, joilla köyhyyden vaikutuksia yksilöiden elämään voidaan helpottaa. Kirjallisuuskatsaukseeni teinkin oman luvun köyhyystietoisesta sosiaalityöstä, sillä siinä voisi olla yksi mahdollinen ratkaisukeino huono-osaisuuden helpottamiseksi yhteiskunnassa.

Saaren, Eskelisen & Björklundin vuonna 2020 julkaisema vertaisarvioitu teos Raskas perintö on laaja katsaus huono-osaisuuteen ja sen ylisukupolviseen siirtymään Suomessa. Teoksessa on mielestäni otettu huomioon kaikki mahdolliset tekijät, jotka huono-osaisuuteen vaikuttavat.

Teoksessa on myös yhteiskunnallinen ote, sillä luku kaksi on omistettu huono-osaisuudelle hyvinvointivaltiossa. Teos huomioi lisäksi 2000-luvun köyhyyspolitiikan, jolla on suuri vaikutus ihmisten arkeen. Teoksessa pohditaan myös ylisukupolvisen huono-osaisuuden katkaisemista sekä siirtymistä hyväosaisuuden ylisukupolvisuuteen.

Kallion & Hakovirran vuonna 2020 toimittama vertaisarvioitu teos Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus sisältää useita ajankohtaisia artikkeleita lapsiperheiden huono-osaisuuteen liittyen. Teoksessa puhutaan köyhyyden kierteestä, leipäjonoista ja sosiaalisesta asemasta. Teoksessa on myös analysoitu ihmisten kokemuksia erityisesti tilanteissa, joissa heidän lapsuuden perheensä kärsi huono-osaisuudesta. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta teoksessa käsiteltiin esimerkiksi kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kohdalla ja koulupudokkaiden tilanteita tarkastelemalla. Muut lähteet, joita teoksessani käytin, tukivat hyvin näitä kahta teosta ja niiden sisältämää tietoa.

Viimeisimpänä lähteenä löysin THL:n tuoreen raportin rakenteellisesta sosiaalityöstä. Raportti on julkaistu keväällä 2022, joten siinä oleva tieto on erittäin tuoretta. Raportti muodostuikin varsin merkittäväksi työni kannalta, sillä löysin tutkimuskysymykseeni mahdollisen vastausvaihtoehdon juuri rakenteellisesta sosiaalityöstä. Lisäksi yhtenä tutkimusaineistonani toimii kunnallisan kehittämissäätiön tutkimus Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta?, joka on julkaistu vuonna 2015. Tutkimus pohtii sosiaalityön vaikuttavuutta yhteiskunnalliselta kannalta, jossa myös kuntien päätöksenteko ja sen haasteet on otettu huomioon. Tutkimus onkin hyvä lisä rakenteellisen sosiaalityön keinojen esiintuomiseksi.

4. Huono-osaisuuteen liittyvät tilanteet ja sosiaalityö

Toukokuussa 2022 Suomessa oli 134 022 kotitaloutta, jotka saivat Kelan maksamaa perustoimeentulotukea. Perustoimeentulotuen saajia oli tuolloin yhteensä 196 869 osuuden ollessa 3,5% Suomen väestöstä. (Kela.) Toimeentulotuen saaminen ei suoraan kerro huono-osaisuudesta, mutta pääsääntöisesti huono-osaiset elävät Suomessa perusturvan varassa. Kun ihmisen elämä on riippuvainen sosiaalityöstä ja toimeentulotuesta, voidaan tilanteesta käyttää nimitystä viimesijainen huono-osaisuus. (Saikkonen ym. 2015, 9-11.)

Sosiaalityön onnistuessa asiakkaan tilanne voi kohentua monella tavalla, kuten lisääntyneenä elämänhallintana, työllistymisenä tai opiskeluna sekä hyvinvoinnin lisääntymisenä koko yhteisössä. Saikkosen, Blomgrenin, Karjalaisen & Kivipellon julkaisussa nuorten kanssa tehtävässä sosiaalityössä perinteiset menetelmät, kuten keskustelu, neuvonta ja ohjaus, ratkaisujen ja voimavarojen etsiminen sekä suunnitelman tekeminen ja seuraaminen koettiin oikein käytettyinä toimiviksi menetelmiksi. Pitkään köyhyydessä eläneiden auttamiseksi voimaantumisen ja valtaistumisen tukeminen sekä osallisuuden lisääminen ovat olleet hyödyllisiä keinoja. (Saikkonen ym. 2015, 11, 48-49.)

4.1. Työttömyys

Työttömyys vaikuttaa yksilön elämään haitallisesti erityisesti pitkittyessään, sillä yli puoli vuotta kestänyt työttömyys altistaa ihmisiä ongelmien kasaantumiselle. (Isola ym. 2016, 150.) Työttömät kärsivät työllisiä enemmän toimeentulo-ongelmista ja masennuksesta ja heidän itsemurhariskinsä on korkeampi. Työttömyys altistaa myös haitallisille elintavoille, kuten tupakoinnille ja runsaalle päihteiden käytölle, laskien siten myös elinajanodotetta. Kohonneet riskit ovat erityisen suuria pitkäaikaistyöttömillä miehillä. Pitkäaikaistyöttömien elämänlaatu poikkeaa suomalaisten keskimääräisestä elämänlaadusta ollen sitä heikompaa. Yksinäisyys ja köyhyys ovat pitkäaikaistyöttömillä yleisiä, kuten myös epäluottamus poliittisiin päättäjiin ja julkiseen hallintoon. (Mäntysaari 2019, 182, 184.) Mäntysaaren (2019, 182-184) esiin nostamat, edellä mainitsemani asiat ovat samoja kasautuneita ongelmia, mistä Isola, Turunen ja Hiilamokin (2016) artikkelissaan kertovat.

Tällä hetkellä työttömille on tarjolla palveluita, joiden piiriin pääsee TE-keskusten kautta. Työttömille tarkoitettuja palveluita ovat työnhaku- ja uravalmennus, koulutus- ja työkokeilu, ammatillinen työvoimakoulutus, omaehtoinen opiskelu työttömyysetuudella sekä kuntouttava työtoiminta. Sosiaalityöntekijää tarvitaan esimerkiksi silloin, kun asiakkaalle tehdään päätös kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisesta. Työttömille maahanmuuttajille on tarjolla kotoutumispalveluita. Työtön voi saada myös palkkatukea työllistymisensä tueksi, jolloin työnantajalle korvataan työttömyyden kestosta riippuva prosentuaalinen osuus työttömän palkkaamisesta aiheutuvista palkkakuluista. TE-toimistoilla, kunnilla ja Kelalla on oma

monialainen yhteispalvelu (TYP), joka palvelee pitempään työttömänä olleita työnhakijoita. Kuntien osalta TYP-palvelussa toimivat sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat. TYP-palvelussa työnhakijalle tehdään henkilökohtainen työllistymissuunnitelma, joka voi sisältää työvoimapalveluita, sosiaali- ja terveystyöpalveluitä sekä kuntoutuspalveluitä. (te-palvelut.fi.)

Mäntysaaren (2019, 184) artikkelissa kerrotaan TYP-palveluiden vaikuttavuudesta. Palveluun osallistuneiden hyvinvointi parani tutkimusjakson aikana erityisesti fyysisen elämänlaadun osalta. 73% tutkimukseen osallistuneista oli puolen vuoden tutkimusjakson jälkeen melko tyytyväisiä tai erittäin tyytyväisiä saamaansa palveluun. Palvelun hyödyt näkyivät taloudellisen tilanteen kohentumisena, ystävyys-suhteiden ja fyysisen terveyden paranemisena sekä päivärytmin muutoksena. Muutokset olivat kuitenkin pieniä ja seuranta-jakso lyhyt, joten ehdottoman varmoja päätelmiä Mäntysaaren tutkimuksen pohjalta ei voida tehdä. Ei kuitenkaan liene syytä kyseenalaistaa sitä, etteikö yksilöllinen ja henkilökohtainen palvelu työntekijän ja työttömän välillä olisi positiivinen asia. Mäntysaari (2019, 185) kehottaakin kuntia kehittämään työttömille suunnattuja palveluita. Tämä edellyttää pitkäaikaistyöttömien kuuntelemista ja uskomista.

4.2. Mielen-terveys- ja päihde-ongelmat

Lapset, jotka kasvavat perheissä, joissa vanhemmilla on päihde-ongelmia, ovat itse alttiimpia kärsimään päihde-ongelmista nuorina ja aikuisina. Samoin vanhempien mielen-terveys-ongelmat nostavat lasten riskiä kärsiä mielen-terveyden häiriöistä ja sairastua psykiatriin sairauksiin. Monesti mielen-terveys- ja päihde-ongelmia ilmenee yhtäaikaisesti. Näiden ongelmien ylisukupolvisuuteen vaikuttavat geneettiset, biologiset ja kasvuympäristöön liittyvät tekijät, mutta kyse on kuitenkin enemmän riskeistä ja alttiuksista kuin suorasta periytymisestä. Vanhempien mielen-terveys- ja päihde-ongelmat voivat vaikuttaa lapseen myös muutoin, esimerkiksi alentuneina voimavaroina, jolloin lapsista ei jakseta huolehtia riittäväällä tavalla. (Saari ym. 2020, 87-88.) Tämä on jälleen yksi esimerkki ongelmien kasautumisesta samoille ihmisille, sillä ongelmat ruokkivat toinen toisiaan.

Huumeiden ongelma-käyttäjät elävät usein marginaalissa ja ovat hyvin haavoittuvassa asemassa. He elävät yhteiskunnan reunalla, jossa elämään kuuluu puutetta, riippuvuutta ja poikkeavuutta.

Huumeidenkäyttö stigmatsoi ja eriarvoistaa yksilöä. Huumeiden ongelmakäyttöön kuuluu monia huono-osaisuuteen ja eriarvoisuuteen liittyviä tekijöitä, kuten sosiaalisia ongelmia, huonotuloisuutta tai tulottomuutta, rikollisuutta ja psyykkisiä ongelmia. Rikollisen toiminnan keskellä kasvaminen altistaa lapset rikolliseen toimintaan omassa elämässään. (Hautala 2021, 170-173.)

Päihdeongelmiin puuttuminen voi olla hankalaa ja puutteellista. Takala & Savisalo (2021, 247-248) kertovat, kuinka monet lapsuudenperheessään päihdeongelmaisten vanhempien kanssa eläneet eivät olleet saaneet apua lapsuudessaan tai nuoruudessaan. Vain muutama tutkimukseen osallistunut oli ollut lastensuojelun asiakkaana, jolloin tukea vanhempien päihdeongelmiin oli ollut saatavilla. Muutoin osallistujien perheiden tilanteisiin ei oltu puututtu eikä päihdeongelmat olleet tulleet puheeksi koulussa tai muualla lainkaan. Jos päihdeongelmien aiheuttamia ongelmia haluttaisiin ehkäistä, olisi ensiarvoisen tärkeää, että aikuiset uskaltaisivat puhua asioista lasten kanssa. Asiaan puuttuva aikuinen voi olla kuka tahansa, kuten opettaja, naapuri, kaverin vanhempi tai harrastuksen ohjaaja. Tärkeintä olisi, että lasta tai nuorta kuunneltaisiin ja hänelle annettaisiin mahdollisuus kertoa asioista ja saada siten apua itselleen ja perheelleen.

Viimesijaisena apuna vanhempien vaikeisiin päihdeongelmiin voi olla lapsen tai nuoren huostaanotto. Esimerkiksi Hautala (2021, 182-187) kertoo tilanteesta, jossa lapset otetaan huostaan alkoholiriippuvaiselta äidiltä ja sijoitetaan isälle. Isä ei kuitenkaan ole juuri sen parempi vaihtoehto, vaan on itse mukana huume kuvioissa. Lapsia sijoitetaan tapauksessa myös sijaisperheisiin ja lastenkotiin. Lapsia siis siirrellään paikasta toiseen: palautetaan välillä kotiin ja sijoitetaan kohta taas uudestaan. Tapauksen lapsista vanhin seuraa isänsä perässä huumemaailmaan. Lasta ei suojannut päihdeongelmien sävyttämältä elämältä edes se, että hänet oli sijoitettu lastenkotiin. Sosiaalityöntekijöiden kannaltakaan tilanne ei ollut helppo, mutta toistuvien sijoitusten ja palautusten vuorottelu tuskin oli lasten edun mukaista. Sosiaalityöntekijän olisi ollut viisaampi etsiä pysyvämpi ratkaisu lasten tilanteeseen, mutta päätösten teko tällaisissa tilanteissa ei ole yksinkertaista ja siihen liittyy useimmiten harkintaa monelta eri kannalta katsottuna.

Koska sekä päihde- että mielenterveysongelmat vaikuttavat koko perheen elämään (Saari, Eskelinen & Björklund 2020, 87-90), tulisi myös apua tarjota koko perheelle. Päihde- ja

mielenterveysongelmaisten palvelutarpeet vaihtelevat, mutta ne voivat liittyä esimerkiksi osallisuuteen, toipumista tukeviin suhteisiin, kriisiapuun, arjen sujuvuuteen, aiheeseen liittyvään tietoon, osallisuuteen ja jaettuun asiantuntijuuteen tai varsinaiseen hoitoon. Tärkeää olisi myös se, että palvelut tulisivat kokonaisuutena eikä ripotellen sekä moniammatillisesti toimivalla tavalla. Tähän moniammatilliseen verkostoon kuuluu myös sosiaalityöntekijä, sillä hänellä on valta tehdä päätöksiä erilaisten tukimuotojen saamiseksi. Rakenteellisesti sosiaalityön rooli voi olla päihdeongelmien ehkäisyssä ja yhteisövaikuttamisessa, jolloin palveluja pyritään järjestämään asiakkaille mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja asiakkaita kuunnellen. Erityisesti päihdetyössä asiakkaiden omien voimavarojen tukeminen on tärkeää ja siihen liittyy vahvasti myös toimivat läheis- tai muut suhteet, joista asiakas voi saada motivaatiota omaan hyvinvointiinsa. (Kesänen, 2018, diat 3, 5, 6 ja 7.)

4.3. Syrjäytyminen ja syrjäyttäminen

Syrjäytyminen on usein osa huono-osaisuutta. Syrjäytynyt ihminen on jäänyt olennaisista yhteiskunnan toiminnoista ulkopuolelle. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi työelämän ulkopuolella oleminen ja siitä seuraava muu ulkopuolisuus. Syrjäytyminen voidaan nähdä vääjäämättömänä ilmiönä, mutta myös politiikan seurauksena. Syrjäytyminen on enemmän osa yhteiskunnassa käytäviä kamppailuja, kilpailuja ja neuvotteluja kuin seuraus yksilön harhautumisesta oikeaksi määritellyltä polulta. Yhteiskunnassa on jatkuvasti meneillään eri ryhmien välisiä pelejä, joissa voima- ja valtasuhteita mitataan. Näissä tilanteissa kaikki eivät pärjää, eivätkä voikaan pärjätä, vaan joku tippuu ulkopuolelle jääden ilman toimintavaihtoehtoja. Siitä seuraa sosiaalista haavoittuvuutta sekä tulevaisuuden epävarmuutta. (Hänninen ym. 2007, 5-6.)

Kun yksilö epäonnistuu yhteiskunnan vaatimassa kilpailussa, voi se johtaa poiskäännyttämiseen, torjutuksi tulemiseen sekä instituutiolta toiselle siirtelyyn. Tätä voidaan kutsua myös syrjäyttämiseksi, jolloin apua tarvitseva ihminen ohjataan muualle tai torjutaan. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi sellainen, jossa sosiaalityöntekijä ohjaa apua tarvitsevan asiakkaan vapaaehtoisjärjestön tai vastaavan puoleen. Myös erilaiset avustushakemusten hylkäämiset ja työ- tai koulutusmarkkinoilta putoamiset voivat olla osa poiskäännyttämistä. Tällä tavoin voidaan

ohjailta ihmisten käyttäytymistä ja perustella sitä ihmisten omalla toimijuudella ja itsensä auttamisella. (Hänninen 2007, 8-9.)

Kaikkein huono-osaisimpien kohdalla poiskäännyttämisen kokemus voi aiheutua siitä, ettei heidän asioitaan välttämättä hoida sosiaalialan koulutuksen saanut henkilö vaan kaupallisen koulutuksen saanut etuuskäsittelijä esimerkiksi KELA:ssa. Tämä voidaan nähdä rakenteellisena ongelmana, johon voitaisiin puuttua esimerkiksi koulutusvaatimuksilla tiettyihin työtehtäviin työllistymiseksi. Nykyisille työntekijöille voitaisiin tarjota lisäkoulutusta sosiaalisiin ongelmiin ja niiden hoitamiseen liittyen, jotta ihmiset tulisivat kohdatuiksi. Poiskäännyttämisen kokemuksen saanut henkilö voi lannistua ja jättää jatkossa tulematta myös sosiaalityöntekijän tai muun ammattihenkilön vastaanotolle, sillä poiskäännyttäminen ruokkii syrjäytymistä ja palveluiden ulkopuolelle jättäytymistä. Toimistovirkailijan luukulle taas voi päästä ilman ajanvarausta, vaikka sekään ei nykyään ole enää itsestänselvyys. (Männistö 2012, 136-137.) Huono-osaisille ihmisille ajanvaraukseton sosiaalityöntekijän vastaanotto voisi olla kokeilemisen arvoinen asia.

4.4. Poliitiikka ja sen vaikuttavuus

Useat eri hallitukset ovat tavoitelleet erilaisia huono-osaisuuden ja eriarvoisuuden katkaisemiseen liittyviä teemoja. Terveyseroja on pyritty eri hallitusten aikoina kaventamaan vuodesta 1986 alkaen ja pitkäaikaistyöttömyyttä on pyritty aktiivisesti vähentämään Matti Vanhasen hallituksesta vuodelta 2003 alkaen. Vanhasen hallituskaudella lanseerattiin työllisyysohjelma, jolla pyrittiin eroon esimerkiksi työelämästä syrjäytymisestä. Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa vuonna 2011 yksi merkittävimmistä teemoista oli köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen vähentäminen. Hallitusten moninaisista ohjelmista huolimatta erot eivät ole kaventuneet vaan päin vastoin jopa kasvaneet eri ihmisryhmien välillä. Vuonna 2004 Suomen sosioekonominen eriarvoisuus oli OECD-maiden korkeimpia. (Hänninen & Karjalainen 2012, 77-80.) Poliitiikassa tehdyt päätökset ovat osa rakenteellista työtä, jota tehdään joko valtion tai kuntien tasolla. Poliitiikkatoimien epäonnistuminen kertoo lähinnä siitä, ettei rakenteiden muuttaminen ole helppoa edes valtion johdosta käsin. Usein muutokset ovat myös hitaita, jolloin niiden hyöty näkyy vasta pitkällä tulevaisuudessa.

Hännisen & Karjalaisen (2012, 79-81) mukaan heikentynyt työkyky yhdessä työttömyyden ja passivoitumisen kanssa altistaa ihmisen palveluiden ulkopuolelle jäämiselle. Edes sosiaalitoimissa näitä henkilöitä ei aina osata tunnistaa. Jäädessään terveydenhuollon palveluiden ulkopuolelle, heikentyneen työkyvyn kanssa kamppailevat tippuvat myös koulutus- ja työllisyyspalveluiden piiristä. Ihmisten tilanteet tulisi huomioida kokonaisuutena eikä yksittäisinä ongelmina, sillä yhden ongelman ratkaiseminen ei useinkaan auta, jos muut ongelmat jäävät vaille huomiota. Ihmisten voimavarat poikkeavat toisistaan merkittävästi eivätkä kaikki kykene kantamaan samanlaista vastuuta omasta elämästään ja terveydestään. Kuitenkin palvelut saatetaan kohdistaa niihin yksilöihin, joihin palvelut todennäköisimmin myös vaikuttavat ja siten esimerkiksi pitkäaikaistyöttömät hyötyvät työllisyyspalveluista huonommin kuin ne, jotka muutenkin työllistyisivät helpommin. Tällainen toiminta on hyvä esimerkki yhteiskunnassa ilmenevistä rakenteellisista vinoumista.

Hännisen (2007, 7-8) mukaan huono-osaisuutta voidaan tarkastella politiikan tuloksena. Poliitikassa on olemassa käytäntö, jota voidaan kutsua poiskäännyttämiseksi eli diversioksi. Ihmiset, jotka ovat joutuneet diversion uhreiksi, voivat jäädä pysyvästi asemaan, jossa heidän on vaikea löytää tietään takaisin hyvinvointiyhteiskuntaan. Markkinatalouden logiikan mukaan menestyjät menestyvät omien ansioidensa vuoksi ja epäonnistujat voivat samalla logiikalla syyttää epäonnistumisesta itseään. Poiskäännyttämisessä tämä näkyy siten, ettei järjestelmässä itsessään nähdä mitään vikaa vaan syy on aina joko yksilössä tai jossain muussa järjestelmän ulkopuolisessa tekijässä. Diversiossa instituutiot ovat suvereneja toimijoita, joihin yksilöt itseään kaupittelevat päästäkseen osallisiksi.

Osana rakenteellista sosiaalityötä sosiaalityöntekijät voivat pyrkiä muuttamaan myös politiikan suuntaa. Poliittiseen päätöksentekoon voi pyrkiä vaikuttamaan sekä paikallisesti että kansallisesti. Myös kansainvälinen poliittinen vaikuttaminen on mahdollista. Rakenteellisista muutoksista kiinnostuneet sosiaalityöntekijät voivat itse liittyä poliittiseen järjestöön päästäkseen vaikuttamaan asioihin, mutta he voivat tehdä myös lobbaustehtäviä tai kampanjoita tai osallistua yhdistystoimintaan. (Viitasalo, 11.)

4.5. Rakenteelliset ongelmat sosiaalityössä

Rakenteellisiin ongelmiin puuttuminen vaatii sosiaalityöntekijältä paljon. Hänen tulee osata havainnoida ja ymmärtää asiakkaiden todellisia tilanteita ja niiden yhteiskunnallisia yhteyksiä sekä myös analysoida tätä tietoa. Asioiden esiin nostaminen vaatii rohkeutta ja yhteiskuntakriittisyyttä. Kriittinen tarkastelu on tarpeen myös tehtyjä ja tekemättä jätettyjä päätöksiä arvioitaessa. Asioiden raportointi päätöksentekijöille on olennaista, jotta epäkohdat tulevat myös heidän tietoonsa. Muutokset ovat hitaita ja esimerkiksi yleiset asenteet ja resurssien puute vaikeuttavat niiden toteuttamista. (Ahvenus 2012, 299.)

Muuttuva maailma rakenteellisine ongelmineen tuo uusia haasteita rakenteelliseen sosiaalityöhön. Yhteiskuntien kehitys ei voi enää perustua jatkuvaan talouskasvuun vaan asenteiden ja tekojen on muututtava ympäristöä ja ihmiselämää kunnioittavampaan suuntaan. Kansainvälisesti sosiaalityöntekijöillä voi olla merkittävä rooli kestävien sosiaalisten mallien löytämiseksi yhteiskunnissa. Ihmisten ja luonnon välillä vallitsee keskinäinen riippuvuus ja ekologinen kestävyys edellyttää sosiaalista ja ekologista kanssakäymistä. Maapallon kantokyky on koetuksella ja sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä elintavan omaksuminen on sen vuoksi välttämätöntä. Tämä vaatii sosiaalityöltä ja sosiaalipolitiikalta muutosta talouskeskeisestä ajattelutavasta toisenlaiseen lähtökohtaan. Ympäristöön ja talouskasvuun liittyvien ongelmien lisäksi nykyinen tapamme elää ja rakentaa maailmaa eriarvoistaa ihmisiä. (Närhi & Matthies, 2018, 496.) Sosiaalityössä ihmisten ongelmia on aina pyritty ratkomaan. Nyt ongelmien ratkominen ei kohta ole ihmisten henkilökohtaisten ongelmien hoitamista vaan yhteiskuntien aiheuttamien, yksilöille kasautuvien ongelmien hoitamista. Jo nyt on nähtävissä hinnan nousua lähes kaikissa välttämättömissä asioissa, kuten ruuassa ja energiassa. Tämä voi aiheuttaa huono-osaisuutta niihinkin kotitalouksiin, joissa jokin aika sitten vielä pärjättiin kohtuullisesti.

Kannasojan (ym. 2022, 43-44) raportin mukaan eriarvoisuuden vähentäminen ja oikeudenmukaisuuden edistäminen onnistuvat vain, jos tietoa on saatavilla rakenteellista sosiaalityötä varten. Parhaiten tietoa saadaan suoraa sosiaalityön asiakkailta ja yhteistyökumppaneilta. Sosiaalityöntekijöiden rooli tiedon kerääjinä on keskeinen. Heidän kauttaan saadaan tietoa niin asiakkaista kuin johtamisestakin, palveluista ja niiden vaikuttavuudesta sekä

ajankohtaisista sosiaalisista ilmiöistä kuten myös asiakkaiden tarpeiden yhteiskunnallisista yhteyksistä. Tietoa saadaan myös konkreettisista asiakastyöhön vaikuttavista asioista, kuten syrjivistä toimintakulttuureista. Tämän laajan tiedon kautta toimintaa, palveluita ja yhteiskunnallisia ongelmia on mahdollista muuttaa. Rakenteelliset ongelmat vaativat siis rakenteellista sosiaalityötä, jotta kehitystä voidaan saada aikaan.

5. Köyhyys ja sosiaalityö

Suomessa perustoimeentulotuki on yleinen toimeentulomuoto pienituloisilla tai köyhillä ihmisillä. Seuraavasta Kelan taulukosta käy ilmi, kuinka suuri määrä kotitalouksista Suomessa sai perustoimeentulotukea kesäkuussa 2022. Taulukossa on eritelty erilaisia kotitalousmuotoja ja siitä voidaan päätellä perustoimeentulotuen saajien olevan useimmiten yksin asuvia, mutta suuri osa saajista on myös perheitä, joissa on lapsia. Käsittelen tässä luvussa köyhyyttä, köyhyystietoista sosiaalityötä ja taloussosiaalityötä. Jos köyhyiden helpottamiseksi olemassa olevia sosiaalityön menetelmiä käytettäisiin laajasti, voitaisiin perustoimeentulotuen varassa elävien ihmisten elämänlaatua ja elintasoja todennäköisesti parantaa.

Perustoimeentulotuen saajakotitaloudet kotitaloustyyppin mukaan								
Tilastointijakso: 2022-06								
	Saajakotitaloudet yhteensä	Yhden hengen kotitaloudet	Yksin asuvat	Muut yhden hengen kotitaloudet	Lapsettomat parit	Lapsiperheet	Kahden huoltajan perheet	Yksinhuoltajaperheet
Etelä-Karjala	2 912	2 371	2 032	339	123	418	140	278
Etelä-Pohjanmaa	2 990	2 413	2 072	341	117	460	170	290
Etelä-Savo	2 868	2 374	2 073	301	108	386	149	237
Kainuu	1 388	1 161	1 020	141	43	184	77	107
Kanta-Häme	4 318	3 475	3 066	409	159	684	257	427
Keski-Pohjanmaa	1 063	873	735	138	43	147	50	97
Keski-Suomi	8 132	6 690	5 843	847	329	1 113	390	723
Kymenlaakso	4 054	3 327	2 909	418	147	580	196	384
Lappi	3 159	2 574	2 230	344	117	468	175	293
Pirkanmaa	14 200	11 519	10 099	1 420	528	2 153	737	1 416
Pohjanmaa	2 569	1 979	1 644	335	84	506	253	253
Pohjois-Karjala	4 167	3 442	2 902	540	173	552	192	360
Pohjois-Pohjanmaa	8 360	6 921	5 976	945	304	1 135	390	745
Pohjois-Savo	6 554	5 307	4 590	717	300	947	339	608
Päijät-Häme	6 534	5 222	4 562	660	212	1 100	408	692
Satakunta	3 722	3 066	2 738	328	135	521	174	347
Uusimaa	53 314	39 450	31 810	7 640	1 859	12 005	4 754	7 251
Varsinais-Suomi	10 103	7 871	6 813	1 058	379	1 853	772	1 081
Yhteensä	140 407	110 035	93 114	16 921	5 160	25 212	9 623	15 589

Kuva 2. tilastot.kela.fi, tilasto perustoimeentulotuen saajakotitalouksista kesäkuussa 2022.

5.1. Köyhyys

Köyhyydellä on selkeä yhteys huono-osaisuuteen. Mahdollisuudet mielekkääseen tekemiseen kaventuvat ja arvokkuuden tunne heikkenee. Köyhyys myös lisää sairastavuutta ja vaikeuttaa esimerkiksi paranemiseen tai paremmin voimiseen tarvittavien lääkkeiden hankkimista. (Isola ym. 2016, 150-151.) Myös Hännisen & Karjalaisen (2012, 80) mukaan sairaus ja köyhyys ovat toisiaan ruokkivia tekijöitä. Ilmakunnas, Kauppinen & Moisio (2020, 200-201) kertovat tutkimuksessaan köyhyyttä vahvasti edustavan toimeentulotukiasiakkuuden linkittyvän heikompaan terveyteen. Toimeentulotukiasiakkuus ennustaa myös muita ongelmia yksilön ja perheen elämään, kuten ylivelkaantumista ja yksinäisyyttä, mitkä kaikki vaikuttavat huono-osaisuuteen ja sen ylisukupolvisuuteen.

Isola, Turunen ja Hiilamo (2016) tutkivat köyhyydestä selviytymistä. Tutkimus toteutettiin haastattelemalla vuonna 2012 ihmisiä, jotka olivat kertoneet köyhyydestään vuonna 2006 tehdyssä tutkimuksessa. Osallistujilta kysyttiin vapaamuotoisia vastauksia siihen, miten heidän elämäntilanteensa oli kuuden vuoden aikana muuttunut. Vastaajat toivat esiin hyvin odotettavia vastauksia: köyhyys ja siitä seuraava niukkuus sairastuttivat ja rajoittivat elämää myös sosiaalisesti. Jos ihminen oli päässyt säännöllisiin tuloihin kiinni (esim. palkka, KELA-korvaus tai takuueläke), koettiin elämänlaatu paremmaksi, vaikka tulot eivät olisi aiemmasta nousseet. Merkittävämpää oli tulojen säännöllisyys. Tämä johti joissain tapauksissa myös elämänhallinnan paranemiseen siten, että ihminen jaksoi pitää itsestään parempaa huolta. Jos ajanjaksoon oli mahtunut myönteisiä kohtaamisia lääkäreiden tai viranomaisten kanssa, se paransi elämänhallintaa entisestään. (Isola ym. 2016, 150-153.)

Isolan, Turusen ja Hiilamon (2016, 153-154) tutkimukseen osallistuneet olivat saaneet apua ja tukea useilta eri toimijoilta. Näihin toimijoihin lukeutuivat niin yksityiset ihmiset, yhteisöt ja järjestöt kuin instituutiotkin. Toiset taas kokivat yhteiskunnan pettäneen heidät ja kokivat sen hyvin ymmärrettävästi epäoikeudenmukaiseksi. Köyhyys ja sen jatkuminen pitkään lannisti osaa vastaajista niin, ettei toimeen jaksanut enää tarttua. Myönteinen kehitys ei kuitenkaan vaatinut

suuria asioita, vaan kaikenlainen merkityksellinen tekeminen, kuten vapaaehtoistyö, lukeminen tai nikkarointi, paransi elämänlaatua ja siten myös kykyä huolehtia itsestään. Erityisen tärkeää tekemisestä tuli silloin, kun se tapahtui toisten ihmisten seurassa ja silloin se myös koettiin kaikkein hyödyllisimmäksi elämänlaadun kannalta.

Isolan, Turusen ja Hiilamon (2016, 155-157) artikkelissa vastavuoroiset kohtaamiset nousivat tärkeään rooliin köyhyydestä selviytymisessä. Ihmiset kokivat tärkeäksi sen, että tulivat kohdelluiksi kunnioittavasti, mitä voisi myös sosiaalityöntekijöiltä odottaa. Tutkimukseen osallistuneet kertoivat hyötynensä myönteisistä kohtaamisista myös sosiaalihuollon henkilöstön kanssa. Tärkeintä on, että ihminen itse kokee tulleen kuulluksi. Sosiaalityön keinoin voidaan myös edelleen esimerkiksi ennalta ehkäisevänä toimeentulotukena helpottaa taloudellista tilannetta, sillä tulojen ennakoitavuus oli vastaajille tulojen määrää tärkeämpi asia. Lisäksi asiakkaan kannalta olennaista olisi katkeamattomat asiakassuhteet, hierarkioiden purkaminen ja myötätuntoinen kohtaaminen sosiaalityöntekijän kanssa.

5.2. Köyhyystietoinen sosiaalityö

Aina resurssit eivät riitä rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen tai rakenteelliset muutokset tapahtuvat liian hitaasti. Paikallisesti toteutettava mahdollinen keino ihmisten köyhyyden ja huono-osaisuuden lievittämiseksi voisi olla köyhyystietoinen sosiaalityö, jota Saar-Heiman (ym. 2016, 1054) on tutkinut Israelissa köyhien naisten keskuudessa. Tutkimus keskittyi osallistujien näkemyksiin ja kokemuksiin siitä, miten he kokivat köyhyystietoisen sosiaalityön. Vaikuttavimmiksi keinoiksi havaittiin tosielämään kohdistuneet interventiot, ihmissuhteisiin vaikuttavat interventiot sekä keskittyminen niin materiaalisiin kuin emotionaalisiin tarpeisiin ja niiden täyttämiseen. Tutkimukseen osallistuneet kertoivat neljästä merkittävästä kokemuksesta, jotka he kokivat tärkeiksi ja hyödyllisiksi. Osallistujille oli tullut kokemus siitä, että heidät nähtiin ja kohdattiin ja että heidän tarpeitaan kuunneltiin ja niihin pyrittiin myös vastaamaan. Lisäksi suhde työntekijöiden kanssa koettiin tasa-arvoiseksi ja läheiseksi ja työskentely nähtiin yhteisenä, tavoitteellisena taisteluna köyhyyttä vastaan.

Israelin sosiaalityöntekijöiden toimenkuva tutkimuksessa oli varsin yhtenevä suomalaisen sosiaalityön kanssa. He toimivat etulinjassa julkisella sektorilla ja kohtasivat työssään köyhiä.

Heidän resurssinsa olivat rajalliset ja työtaakka raskas, kuten Suomessakin. Asiakaskokemusta alettiin tutkia, kun kävi ilmi, ettei sosiaalityöntekijöiden työhön oltu tyytyväisiä. Köyhyys-tietoista sosiaalityötä alettiin kehittää ja tuoda myös osaksi käytännön työtä, jotta sekä työntekijät että asiakkaat olisivat tyytyväisempiä. Tärkeimpinä osina köyhyys-tietoista sosiaalityötä köyhyys haluttiin nähdä ihmisoikeuksien loukkaamisena eikä yksilön itse aiheuttamana. Työntekijöiden haluttiin muodostavan läheisempi suhde asiakkaisiin ja seisovan heidän rinnallaan puolustamassa heidän oikeuksiaan. (Saar-Heiman ym. 2016, 1055.)

Tutkimus toteutettiin nimellä Sosiaalinen muutos ja se aloitettiin alan oppilaitoksesta, jossa osaksi opetusta otettiin 31 opiskelijaa. Opiskelijat saivat omat asiakasperheet, joita oli yhteensä 130. He työskentelivät yhdessä tiiviisti ja tapasivat noin kerran viikossa kahden vuoden ajan. Kahden vuoden aikana 84% tutkimukseen osallistuneista edistyi velkojensa hoitamisessa, 40% työllistyi tai aloitti opiskelun ja 13% työssä käyvistä sai tulotasoaan nostettua. Tärkeintä osallistujille oli sosiaalialan opiskelijan tiivis tuki ja yhteydenpito, mikä kannusti heitä eteen päin elämässä. (Saar-Heiman ym. 2016, 1055-1056.)

Kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat tyytyväisiä osallistumiseensa. Työskentely opiskelijoiden kanssa koettiin hyödylliseksi, mikä oli suuressa ristiriidassa osallistujien aiempien sosiaalityöhön liittyvien kokemusten kanssa. Aiemmat kokemukset hyvinvointijärjestelmän sosiaalityöntekijöiden kanssa olivat olleet pääosin turhauttavia ja negatiivisia. Tärkeä havainto oli, että osallistujat pitivät työskentelyssä siitä, ettei siinä erottunut hierarkioita vaan yhteistyö tuntui todellakin yhteiseltä työltä. Näkyväksi tulemisen kokemus muodostui erityisesti siitä, että opiskelija vietti aikaa osallistujan kotona ja todella näki esimerkiksi puutteen ruuasta. Tavanomaista kyseenalaistetuksi tulemisen tunnetta ei tutkimukseen osallistujille syntynyt. Osallistujat eivät myöskään kokeneet tuomitukseksi tulemista vaan päin vastoin: heidän tarpeitaan kuunneltiin ja heille annettiin vaihtoehtoja, joilla niihin voisi vastata. (Saar-Heiman ym. 2016, 1057-1058.)

Vaikkei tutkimus ollut kovin suuri eikä sitä voida suoraa verrannollistaa sosiaalityöhön Suomessa, ei osallistujien kokemuksia tule kyseenalaistaa. Vastaavia tutkimuksia olisi syytä tehdä lisää, sillä tulokset kertovat siitä, että asiakkaat voisivat hyötyä henkilökohtaisemmasta tuesta ja avusta, mikä

taas voisi ainakin länsimaissa vähentää yhteiskunnan kuluja pitkällä tähtäimellä. Esimerkiksi Saari, Eskelinen ja Björklund (2020, 249-250) kertovat teoksessaan toistuvien kohtaamisten ja luottamusta rakentavan työskentelyn tuottavan kestävämpiä tuloksia kuin se, että huono-osaisuudesta kärsivä henkilö saa palveluita ripotellen useammalta eri taholta. Myös Saikkonen, Blomberg, Karjalainen & Kivipelto (2015, 49) kertoivat julkaisussaan intensiivisen työskentelyn olevan hyödyllistä. Kun keskusteluja sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä on usein ja ne sisältävät yhdessäoloa, on kohtaamisilla yksinäisyyden tunnetta vähentävä vaikutus, mikä taas voi lisätä yksilön voimavaroja muuhun huono-osaisuutta ehkäisevään tai poistavaan toimintaan.

5.3. Taloussosiaalityö osana rakenteellista sosiaalityötä

Suomessa köyhyystietoista sosiaalityötä lähelle pääsee taloussosiaalityö. Taloudellinen toimintakyky on osa ihmisen elämää ja liittyy osaltaan myös huono-osaisuuteen. Siihen liittyy taloudellisten valintojen ja perusteltujen taloudellisten ratkaisujen tekeminen. Kuitenkin kaikessa laajuudessaan taloudelliseen toimintakykyyn kuuluu myös taloudelliset tiedot ja taidot, arkinen taloudenhallinta, kyky varautua taloudellisesti tulevaisuuteen sekä kyky seurata omaa talouttaan. Kuten ihmisten toimintaan yleensäkin, myös taloudelliseen käytökseen vaikuttavat yksilön asenteet, arvot ja ajatukset, jolloin myös ympäristön merkitys yksilön taloustaitoihin on ilmeinen. Myös rakenteet ja instituutiot vaikuttavat taloudelliseen toimintakykyyn yksilöllisten ominaisuuksien ja mahdollisuuksien lisäksi. (Viitasalo 2019, 9.)

Olennaista sosiaalityön tekemisessä huono-osaisten ihmisten kanssa on tunnistaa ihmisten elämiin liittyvät taloudelliset realiteetit ja etsiä niihin ratkaisuja. Taloudellisen toimintakyvyn lisääminen on tärkeää, mutta myös sosiaalityön ammatillisen osaamisen kehittäminen on siinä olennaista. Taloudellinen sosiaalityö voi olla asiakkaan asianajoa, se voi olla työmenetelmä tai se voi olla kohtaamista. Asianajolla tarkoitetaan asiakkaiden puolesta puhumista, epäsuotuisten olosuhteiden parantamista mikro- ja makrotasolla osallistamalla vaikuttamistyöhön sekä epäkohtien korjaamista. Työmenetelmänä taloudellista toimintakykyä voidaan vahvistaa erilaisilla ryhmä-, alue- ja yhteisökeskeisillä toimintamalleilla, sovelluksilla ja menetelmillä taloudellisen lukutaidon parantamiseksi. Taloudellisen toimintakyvyn vahvistaminen kohtaamisena taas tarkoittaa asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välistä vuorovaikutuksellista suhdetta, jossa pyritään ymmärtämään asiakkaan

tilannetta ja maailmaa. Kohtaamiseen liittyy myös psykososiaalinen ote, asiakkaan motivointi sekä tietoisuustyöskentely. (Viitasalo 2019, 9-10.)

Rakenteellisena sosiaalityönä tehtävä taloudellinen sosiaalityö on erityisesti asiakkaiden asioiden ajoa. Silloin tarkoituksena on puuttua asiakkaan oman tilanteen ohella myös yhteiskunnallisiin epäkohtiin, jolloin sosiaalityöntekijältä edellytetään vaikuttamistyötä eriarvoisuuteen liittyen. Näihin eriarvoisuutta lisääviin tekijöihin pyritään puuttumaan ja samalla pyritään parantamaan epäsuotuisia elämäntilanteita ja olosuhteita. Erityisesti rakenteellisista asioista voi olla kysymys silloin, kun yksilöt eivät itse pysty niihin vaikuttamaan. Tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi työttömyys, riittämätön perusturva tai työn ja perhe-elämän yhdistämisen haasteet. Myös asuminen voi olla este taloudellisen tilanteen kohentamiselle, esimerkiksi siten, että työt ovat toisella paikkakunnalla, mutta velkainen talo ei mene kaupaksi eikä muutto toiselle paikkakunnalle siten mahdollistu. Tällaisissa tilanteissa sosiaalityöntekijän tehtävä on tukea asiakasta ja pyrittävä vaikuttamaan eriarvoisuutta aiheuttaviin asioihin. Sosiaalityöntekijät voivat osallistua erilaisten ohjelmien suunnittelemiseen ja kehittämiseen, joiden avulla edellä mainittuja ongelmatilanteita saataisiin helpotettua. Olennaista on myös varmistaa ihmisten pääsy niiden palveluiden piiriin, joita he tarvitsevat. (Viitasalo 2019, 11.)

6. Pohdinta

Omaan työkokemukseeni pohjaten, Saar-Heimanin (ym. 2016) artikkelissa esiin nostettu köyhyystietoinen sosiaalityö, jossa asiakkaiden kanssa työskennellään henkilökohtaisesti ja tiiviisti köyhyysongelman ratkaisemiseksi voi olla hyvä tapa toimia. Suomessa myös sosiaalityöntekijät käyvät ihmisten kodeissa, mutta käynnit ovat epäsäännöllisiä ja yleensä varsin nopeita. Itse olen toiminut ammatillisena tukihenkilönä lapsille, nuorille ja aikuisille, jolloin todella olin osana asiakkaiden elämää. Ammatillista tukihenkilötoimintaa voisi mielestäni käyttää myös huono-osaisuuden ja eriarvoisuuden sekä niiden ylisukupolvistumisen ehkäisemiseksi samaan tyyliin kuin köyhyystietoisessa sosiaalityössä. Tätä aihetta kannattaisi tutkia lisää, sillä yhteiskunnallisesti se voisi tuoda pitkän aikavälin säästöjä.

Saaren, Eskelisen ja Björklundin (2020, 222, 227) teoksessa todettiin yksittäisten sosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksien olevan rajallisia. Ongelmiin puuttumisen keinot ovat tosiasiaassa vähäisiä ja rakenteelliset ongelmat vaikeuttavat työn tekoa. Tämä pätee mielestäni hyvin tavallisten sosiaalityöntekijöiden arkeen. Vaikka halua asiakkaiden tilanteiden parantamiseen olisi, ei resurssien puute sitä aina mahdollista. Aikaa ei useinkaan ole tarpeeksi asiakkaan asioihin paneutumiseen kunnolla, sillä asiakkaita on liikaa. Myöskään palveluiden ostamiseen tarvittavaa rahaa ei kunnilla ole tarpeeksi. Nähtäväksi jää, muuttuuko tilanne kuntien kannalta tasa-arvoisemmaksi vuonna 2023 uusien hyvinvointialueiden myötä. Myös asiakasmääriin on alettu viime aikoina kiinnittää huomiota, mutta asiakasmäärien rajaaminen tiettyyn määrään yhtä työntekijää kohtaan ei riitä, jos sosiaalityöntekijöitä ei ole tarpeeksi.

Köyhyyttä kokevien ihmisten elämänlaadun paranemiseen vaikuttivat tutkielmani mukaan muiden ihmisten seura ja lähes mikä tahansa mielekäs tekeminen. Omassa työssäni kohtaan huono-osaisia ihmisiä esimerkiksi työpajatoiminnassa, jossa pyritään tarjoamaan juurikin tekemistä ja sosiaalisia kontakteja. Vaikka toiminta ei vaikuta ihmisten taloudelliseen tilanteeseen, on säännöllisesti toistuva toiminta parantanut asiakkaiden elämönhallintaa. Rutiinit, tekeminen ja seura ovat kokemusteni mukaan hyvin merkittäviä asioita ja vaikuttavat siihen, että asiakkaat ylipäättään haluavat pajalla käydä. Vaikka työni ei ole sosiaalityöntekijän työtä, ohjautuvat asiakkaat pajatoimintaan usein sosiaalitoimen kautta. Sosiaalityöntekijän haasteena onkin löytää asiakkaille se oma juttu, jolla elämänlaatua voisi kohentaa ja sitä kautta saada motivaatiota myös taloudellisen tilanteen parantamiseen. Kuntien ja valtion taas tulee taata palveluiden saatavuus: sosiaalityöntekijän on mahdotonta tarjota asiakkaille palvelua, jollei sitä kunnassa tai kaupungissa ole tarjolla.

Mäntysaari (2019) kehottaa kuntia tarjoamaan työttömille yksilöllistä palvelua. Tällä hetkellä työssäni työsuunnittelijana teen juuri sellaista työtä: autan pitkäaikaistyöttömiä pääsemään elämässä eteen päin. Usein teen yhteistyötä sosiaalityöntekijän kanssa kuten myös mielenterveys- ja päihdepuolen kanssa. Kunnassamme asiakkaiden tilanteita ratkotaan kokonaisvaltaisesti, eikä vain ongelma kerrallaan. Päihdeongelman hoidon tukena asiakas voi käydä kuntouttavassa työtoiminnassa tai työkokeilussa, jolloin arkirutiinit tukevat päihtetöntä elämää. Sosiaalityöntekijällä on yleensä päävastuu asiakkaasta, mutta kaikki pitkäaikaistyöttömät eivät ole aikuissosiaalityön asiakkaita. Tuleva työllisyyspalveluiden siirto kunnille voi olla hyvä asia, jos se johtaa siihen, että asiakkaiden tilanteista ollaan paremmin perillä ja yhteistyö eri ammattiryhmien

välillä toimii mutkattomasti. Se, kuinka TE-toimistojen henkilökunta saadaan kuntiin integroitua on kuitenkin vielä epäselvä asia.

Rakenteelliseen sosiaalityöhön tulisi satsata enemmän resursseja. Nykyisen työtaakan alla näen rakenteellisen sosiaalityön tekemisen hyvin haastavana ja kuormittavana asiakastyötä tekeville sosiaalityöntekijöille. Jos asiakkaita on liikaa eikä aika tahdo riittää edes heille, lienee varsin selvää, että vähemmän kiireellisistä tehtävistä jää jotakin hoitamatta. Jollei rakenteelliseen sosiaalityöhön turvata resursseja ei sitä pystytä toteuttamaan. Tärkeää on myös se, että sosiaalityöntekijöiden raportoidessa ja siirtäessä tietoja esihenkilöilleen, ottavat esihenkilöt raportit ja tiedot vastaan ja vievät niitä taas eteen päin omalta osaltaan. THL:n raportista (Kannasoja ym. 2022, 44) kävi ilmi, että johtotehtävissä olevat sosiaalityöntekijät välittivätkin tietoa enemmän kuin asiakastyötä tekevät. Tämä voitaneen selittää asiakastyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden juurikin puutteellisilla resursseilla.

Suhtaudun tulevaisuuteen optimistisesti. Uskon, että tulevaisuudessa huono-osaisuuden ratkaisemiseksi pyritään löytämään innovatiivisia keinoja, sillä ihmisarvo kuuluu kaikille. Tahtoisin itse olla osana hoitamassa rakenteellisia ongelmia ja luomassa toimivia keinoja ihmisten tilanteiden kohentamiseksi. Tulevaa graduani varten jatkan saman aiheen parissa, sillä rakenteellinen sosiaalityö voi olla tulevaisuudessa suuremmassa roolissa kuin nykyisin. Myös ekologinen näkökulma huono-osaisuuteen kytkeytyy osaksi rakenteellista sosiaalityötä, joten myös sen laajempi tutkiminen olisi varmasti hyödyksi.

Lähteet

- Ahvenus, P. 2012. Teoksessa Strömberg-Jakka, M. & Karttunen, T. (toim.) Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. PS-Kustannus 296-319.
- Hautala, S. Teoksessa Järvinen-Tassopoulos, J. & Pirskanen, H. (toim.) 2021. Riippuvuus perheessä. Gaudeamus, 168-194.
- Haapa-aho, O. 2018, Sairauspäivärahaikauden ylittäneiden toimeentulo-ongelmat, Pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Hänninen, S. & Karjalainen, V. 2012. Työttömien ja vaikeassa asemassa olevien terveyteen ja toimintakykyyn vaikuttaminen. Teoksessa Sakari Hänninen & Maijaliisa Junnila (toim.) Vaikuttavatko politiikkatoimet? Helsinki: THL, 77-84.
- Hänninen, S. 2007. Johdanto teoksessa Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Gummerrus Kirjapaino Oy: Stakes, 5-19.
- Ilmakunnas, I., Kauppinen, T. & Moisio, P. 2020. Huono-osaisuus jatkuu sukupolvelta toiselle: Tarkastelussa nuorten aikuisten toimeentulotukiasiakkuus. Teoksessa Kallio, J. & Hakovirta, M. (toim.) 2020. Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Vastapaino, 199-223.
- Isola, A., Turunen, E. & Hiilamo, H. 2016. Miten köyhät selviytyvät Suomessa? Yhteiskuntapolitiikka 81 (2016):2, 150-160.
- Järvinen-Tassopoulos, J. & Pirskanen, H. (toim.) 2021. Riippuvuus perheessä. Gaudeamus.
- Kallio, J. & Hakovirta, M. (toim.) 2020. Lapsiperheiden köyhyys & Huono-osaisuus. Vastapaino.
- Kallio, J. Hautala, H. & Erola, J. 2020. Vanhempien huono-osaisuuden yhteys lasten koulupudokkuuteen. Teoksessa Kallio, J. & Hakovirta, M. (toim.) 2020. Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Vastapaino, 175-198.
- Kannasoja, S., Ruonakangas, S., Närhi, K., Rantamäki, N. & Kokkonen, T. 2022. Sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön toteuttajina. THL:n raportissa Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö.
- Kesänen, M. 2018. Sosiaalityön paikka päihdetyössä - rakenteet ja käytännöt liikkeessä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Liukko, E., Muurinen, H., Kokkonen, T. & Santalahti, V. (toim.) 2022. Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö. THL:n raportti 1/2022.
- Melin, H. & Blom, R. 2011. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus. Toiminnallisia loukkuja: hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa. Tampere University Press 2011, 194-213.
- Männistö, P. 2012. Teoksessa Strömberg-Jakka, M. & Karttunen, T. (toim.) Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. PS-Kustannus, 125-137.

Mäntysaari, M. 2019. Sosiaalityö ja työttömyys. *Janus* 27 (2), 2019, 181-187.

Närhi, K. & Matthies, A.-L. 2018. The ecosocial approach in social work as a framework for structural social work. *International Social Work*, 61(4), 490-502.

Pohjola, A. 2019. Sosiaalityö yhteiskunnassa ja yhteiskunta sosiaalityössä. Teoksessa Pohjola, A., Kemppainen, T., Niskala, A. & Peronius, N. (toim.) 2019. Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. *Vastapaino*, 323-341.

Saar-Heiman, Y., Lavie-Ajayi, M. & Krumer-Nevo, M. 2016, Poverty-aware social work practice: service user's perspectives. *Child & Family Social Work* 22 (2), 2017, 1054-1063.

Saari, J. 2015, Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. *Gaudeamus*.

Saari, J., Eskelinen, N. & Björklund, L. 2020. Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa. *Gaudeamus*.

Saikkonen, P., Blomgren, S., Karjalainen, P. & Kivipelto, M. 2015. Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta? Tutkimus. Kunnallisan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 89. *Vammalan Kirjapaino Oy*.

Takala, J & Savisalo, O. 2020. Palvelut lapsuudenkodin aikuisten alkoholikäytöstä kärsineiden tukena. Teoksessa Järvinen-Tassopoulos, J. & Pirskanen, H. 2020. Riippuvuus perheessä. *Gaudeamus*, 228-257.

Therborn, G. 2014. Eriarvoisuus tappaa. *Vastapaino*.

Viitasalo, K. 2019. Mistä taloussosiaalityössä on kyse? Julkaisussa Zechner, M., Karjalainen, S. & Viitasalo, K. *Avauksia taloussosiaalityöstä*. Jyväskylän yliopisto, 8-15.

<https://www.core-econ.org/the-economy/book/fi/text/0-4-preface.html>, Talousverkkoaineisto 2014, Core Economics Education. Electric Book Works. Viitattu Kuva 1, 29.07.2022

koppa.jyu.fi/avoimet/kirjasto/kirjastotuutori/aihehaku-tutkimusprosessissa/aihe-avainkasitteiksi/kirjallisuuskatsaus (viitattu 22.7.2022).

scribbr.fi/opinnaytetyon-rakenne/kirjallisuuskatsaus-opinnaytetyo/ (viitattu 21.7.2022).

https://www.stat.fi/til/ktutk/2016/ktutk_2016_2018-03-13_tie_001_fi.html (viitattu 31.03.2022).

https://www.stat.fi/til/tjt/2019/01/tjt_2019_01_2020-12-16_kat_003_fi.html (viitattu 21.7.2022).

<https://www.te-palvelut.fi/tyonhakijalle/tukea-tyollistymiseen/tyollistymista-edistavat-palvelut-ja-kulukorvaus> (viitattu 01.04.2022).

tilastot.kela.fi: Perustoimeentulotuen saajakotitaloudet kotitaloustyypin mukaan. Viitattu Kuva 2, 28.07.2022.